

XII

Stupňování adjektiv

1. Aestāte noctēs breviōrēs sunt quam hieme. 2. Omnia tua cōnsilia lūce clāriōra sunt. 3. Fēlicior sum quam māter mea. 4. Frāter tuus probus et sapiēns est, pater tuus probior et sapientior. 5. Patriā liberā civibus nihil cārius est.

6. Cicerō clārissimus omnium ōrātōrum Rōmānōrum erat. 7. Condiō servōrum Rōmānōrum miserrima erat. 8. Vita nostrōrum puerōrum et puellārum hodiē pulcherrima et fēlicissima est. 9. Facillimī labōrēs nōn sunt saepe grātissimī. 10. Iūppiter ā Rōmānis Optimus Māximus appellābatur.

appellō, ās, āre jmenovat, nazývat
aestās, ātis, f. léto
cārus, a, um drahý, milý
Cicerō, ōnis, m. Cicero; největší římský řečník (1. stol. př. n. l.)
condiō, ōnis, f. podmínka, postavení
cōnsilium, ii, n. rada, úmysl
facilis, e snadný, lehký
frāter, tris, m. bratr

grātus, a, um milý, vítaný, vděčný
hodiē dnes
Iūppiter, Jovis, m. Jupiter; nejvyšší římský bůh, vládce hromu a blesku, ochránce státu
lūx, lūcis, f. světlo, záře
nihil nic
nox, noctis, f. noc
ōrātor, ōris, m. řečník
quam jako, jak; než (u komparativu)

II. stupeň adjektiva (komparativ) poznáme podle přípony **-ior**, která se připojuje ke kmeni adjektiva (v 1. stupni) ve všech pádech kromě nominativu, akuzativu a vokativu sg. neutra, kde je přípona **-ius**.

I. stupeň—pozitiv

II. stupeň—komparativ

	m.	f.	n.
sg. nom. <i>clārus, a, um</i>	<i>clār-ior</i>		<i>clār-ius</i>
gen. <i>clār-ī</i>		<i>clār-iōr-is</i>	
dat.		<i>clār-iōr-ī</i>	
ak.	<i>clār-iōr-em</i>		<i>clār-ius</i>
abl.		<i>clār-iōr-e</i>	
		etc.	

Podobně:

	m.	f.	n.
sg. nom. <i>ācer, ācris, ācre</i>	<i>ācr-ior</i>		<i>ācr-ius</i>
gen. <i>ācr-is</i>		<i>ācr-iōr-is</i>	
dat.		<i>ācr-iōr-ī</i>	
ak.	<i>ācr-iōr-em</i>		<i>ācr-ius</i>
abl.		<i>ācr-iōr-e</i>	
		etc.	

Komparativy se skloňují jako substantiva 3. deklinace.

Mají: v abl. sg. všech rodů **-e** *clār-iōr-e*
 v nom., ak. a vok. pl. neuter **-a** *clār-iōr-a*
 v gen. pl. všech rodů **-um** *clār-iōr-um*

Základ srovnání se vyjadřuje u komparativu buď spojkou **quam** (než) nebo ablativem srovnávacím (komparativním):

Cōnsilia sunt clāriōra $\left\{ \begin{array}{l} \textit{quam lūx.} \\ \textit{lūce.} \end{array} \right\}$ Úmysly jsou jasnější $\left\{ \begin{array}{l} \textit{než světlo.} \\ \textit{nad světlo.} \\ \textit{světla.} \end{array} \right\}$

III. stupeň adjektiva (superlativ - *superlātīvus*) poznáme podle přípony:

- a) -issimus (nejčastější případ), která se přidává ke kmeni pozitivu: *clār-issimus, a, um* nejjasnější
- b) -rimus (u adjektiv zakončených na -er), která se přidává k nominativu sg. m. pozitivu: *pulcher-rimus, a, um* nejkrásnější
- c) -limus (u několika adjektiv zakončených na -lis), která se přidává ke kmeni pozitivu: *facil-limus, a, um* nejsnazší.

Superlativ se většinou pozná už podle toho, že uprostřed adjektiva jsou zdvojené souhlásky: *ss, rr, ll*.

Superlativ se váže se slovy, na která se vztahuje, buď předložkou *ex (dē)* s abl. nebo pouhým genitivem, tzv. genitivem celkovým (*gen. partitīvus*). V češtině uijeme předložky *z* nebo *mezi*.

clārissimus { *ex (dē) omnibus orātōribus*
omnium orātōrum.

nejslavnější ze všech řečníků, mezi všemi řečníky.

Komparativ a superlativ stojí někdy samostatně (bez srovnání) — absolutně. V tom případě překládáme:

- a) komparativ adjektivem s příslovci: příliš, trochu, poněkud, např. *Epistula tua brevior est.* Tvůj dopis je příliš (trochu, poněkud) krátký.
- b) superlativ adjektivem s předponami pře-, pra- nebo s příslovci velmi, nadmíru, např. *Patria nostra pulcherrima est.* Naše vlast je překrásná (velmi krásná). Je to tzv. superlativ absolutní neboli elativ.

Nepřavidelné stupňování. Při čtení latinských textů se velmi často setkáváme s nepřavidelným stupňováním pěti adjektiv, stupňovaných nepřavidelně i v češtině.

<i>bonus, a, um</i> dobrý	<i>melior, ius</i> lepší	<i>optimus, a, um</i> nejlepší
<i>malus, a, um</i> zlý	<i>peior, ius</i> horší	<i>pessimus, a, um</i> nejhorší
<i>magnus, a, um</i> velký	<i>maior, ius</i> větší	<i>māximus, a, um</i> největší
<i>parvus, a, um</i> malý	<i>minor, minus</i> menší	<i>minimus, a, um</i> nejmenší
<i>multus, a, um</i> mnohý	<i>plūs, n. (gen. plūris)</i> více: <i>plūrēs, a (gen. plūrium)</i> četnější	<i>plūrimus, a, um</i> nejčetnější

S tvary komparativu a superlativu těchto adjektiv se setkáváme i v základě některých českých slov cizího původu.

Srovnej nepřavidelné stupňování některých z těchto adjektiv:

a) v němčině:	gut—besser—der beste	dobrý
b) ve francouzštině:	bon—meilleur—le meilleur	dobrý
c) v angličtině:	good—better—best	dobrý
d) v italštině:	buono—migliore—ottimo	dobrý
e) ve španělštině:	bueno—mejor—óptimo	dobrý

C V I Č E N Í

- a) Podle čeho poznáte komparativ a superlativ adjektiv? Určete pozitiv od těchto výrazů: *celerrimus, diligentiōrem, suāvissimī, opulentissimās, longius, doctior!*
- b) Přeložte: *labōrēs difficiliōrēs, lūx clārissima, ventus ācerrimus, aestās pulchrior!*
- c) Přeložte a určete pády: *clārissimus omnium Rōmānōrum, pulchrius patriā, maior frātre, miserrimus omnium virōrum!*
- d) Vyhleďte v lekcí komparativu a určete jejich tvary!
- e) Dejte do singuláru věty 1, 2, 9! Dejte do pozitivu věty č. 7, 8, 9!
- f) Vysvětlete odborné termíny: *fortissimo, pianissimo!*
- g) Jmenujte cizí slova v našem slovníku, která jsou odvozena od komparativů a superlativů nepřavidelně stupňovaných latinských adjektiv!

DE ROMANORUM SCRIPTORIBUS ET POETIS

Rōmānī clārīs scriptōribus et poetīs magnōs honōrēs tribuēbant. Cicerō clārissimus orātor Rōmānōrum erat. Caesar erat nōn solum scriptor clārus, sed etiam dux; in bellis semper victor erat. Carminibus epicis Vergilius et Ovidius nōti sunt. Praestantissimī poetārum lyricōrum Catullus et Horātius erant. Carmina Catulli, Ovidi, Vergili etiam nunc in scholis leguntur.

nōn solum, sed etiam nejen, ale i — dux, ducis, m. vůdce, vojevůdce — epicus, a, um epický — praestāns, antis přední, vynikající — lyricus, a, um lyrický —

nunc nyní — Ovidi, Vergili: jména na *-ius* mívaj v gen. sg. často jen *-i*.

Souhrnně o latinských spisovatelích a básnících viz ve III. díle na str. 249 až 260.

C. VALERIUS CATULLUS je první římský lyrik. V cyklu milostných básní vyzpíval svou lásku k Lesbii. V r. 1959 vydala Mladá fronta výbor z jeho básní v překladu Josefa Stáhlíka. V jedné z nejznámějších básní je vyjádřena Katullova žárlivost na šťastného soka, který se baví s Lesbií.

Bohu roven zdá se mi, snad i bohy
— smím to říci? — dokonce převyšuje
ten, kdo sedě naproti tobě může
stále ti hledět

v tvář a smích tvůj poslouchat sladký. Mne však
myslů všech to zbavuje nebohého;
neboť, jak tě, Lesbie, jenom zhlédnu,
ústa má nejsou
mocna slova, Lesbie! Jazyk trne,
jemný žár mi prolíná údy, v uších
zní to divným šuměním, oči zastře
mrákota dvojí...

Nečinnost tě, Katulle, těžce trápí,
nečinností k přepjatým touhám bujníš;
nečinnost už krále i šťastná kdysi
zhubila města!

Latinský text této básně viz na str. 309.

XIII

Adverbia od adjektiv 3. deklinace Stupňování adverbii

1. Si iustē pūniēbātis, nēminī nocēbātis. 2. Discipuli bene et diligenter studentēs maximīs praemiīs ā societāte nostrā afficiuntur. 3. Avēs aestāte suāviter cantābant. 4. Aetāte eureā hominēs fēliciter sine proeliīs vīvēbant; tunc bella nōn gerēbantur. 5. Militēs fortiter pugnantēs ā ducibus laudābantur.

6. Nunc melius et fēlicius vīvimus, quam parentēs nostrī vīvēbant. 7. Sonor mea peius scribit quam legit. 8. Militēs nostrī facillimē omnia difficilia superābant. 9. Classis Graecōrum ad Salamīnem celerius nāvīgābat quam classis Persārum. 10. Labōrāte semper optimē!

ad (předl. s ak.) k, u

aetās, ātis, f. věk, doba, čas

afficiō, is, ere opatřit; *discipulum*

praemiō afficere (opatřit žáka od-

měnou =) odměnit žáka

aureus, a, um zlatý

avis, is, f. pták

celer, is, e rychlý

classis, is, f. třída (obyvatelstva);

loďstvo

diligēns, entis svědomitý, pečlivý

dux, ducis, m. f. vůdce, vůdkyně;

vojevůdce, velitel

nāvigō, ās, āre plavit se, plout
nēmō (gen. *nūllius*, dat. *nēmīni*, ak.
nēmīnem, abl. *nūllō*) nikdo
nunc nyní
Persae, ārum, m. Peršané
Salamis, īnis, f. Salamána; ostrov
 blízko Athén, kde byli Peršané po-
 raženi Řeky r. 480 př. n. l.
sine (předl. s abl.) bez

societās, ātis, f. společnost
soror, ōris, f. sestra
studeō, ēs, ēre snažit se, usilovat;
 studovat
suāvis, e sladký, příjemný
superō, ās, āre převyšovat; přemá-
 hat, porážet
tunc tehdy

GRAMATIKA

Adverbia od adjektiv 3. deklinace poznáme podle přípony
-iter (-er), která se připojuje ke kmeni adjektiva:

ācer, gen. ācr-is adverbium *ācr-iter* ostře
brevīs, gen. brev-is adverbium *brev-iter* krátce

U adjektiv zakončených v nom. sg. na *-ns* se přidává jen *-er*:

diligēns, gen. diligent-is adverbium *diligent-er* pečlivě

Stupňování adverbii

Komparativ adverbii se rovná akuzativu neutra sg. přísluš-
 ného adjektiva v II. stupni:

Komparativ

adjektiva	adverbia
<i>clārior, clārius</i> (jasnější)	<i>clārius</i> (jasněji)
<i>brevior, brevis</i>	<i>brevius</i>
<i>melior, melius</i>	<i>melius</i>

Superlativ

adverbii se pozná podle přípony *-ē*; tvoří se podobně jako pozitiv
 adverbia od adjektiva 1. a 2. deklinace (viz str. 31) z příslušného
 superlativu adjektiva.

<i>clārissimus, a, um</i>	nejslavnější	<i>clārissimē</i>	nejslavněji
<i>brevissimus, a, um</i>	nejkratší	<i>brevissimē</i>	nejkratčeji
<i>optimus, a, um</i>	nejlepší	<i>optimē</i>	nejlépe

Přehled přípon adverbii

Adverbia se tvoří od kmene adjektiva v příslušném stupni:

v 1. stupni příponou *-ē* (od adjektiv 1. a 2. deklinace)
-iter, -er (od adjektiv 3. deklinace)
 v 2. stupni příponou *-ius*
 v 3. stupni příponou *-ē*

CVIČENÍ

- Vyhledejte v lekcí XIII. adverbia a tvořte od nich všechny tři stupně!
- Jak zní pozitiv adjektiv, od nichž jsou utvořena tato adverbia: *pulchrē, melius, facillimē, celeriter, ācerrimē, difficilius, fēlicissimē*
- Přeložte slovesné tvary: *pūniēbāmus, nocēs, afficiunt, vīvite, superantur, vīncimīni, cupiēbātis, erant!*
- Určete pády: *societātis nostrae, societātī nostrae, societātēs nostrae, societātēs nostrās; discipulōrum diligentium, proeliō ācri, nocte breviōre, nocte brevī, noctī brevī, puerōrum sapientium, puerum sapientem, puerī sapientis, puerī sapientēs, puerōs sapientēs!*
- Dejte do prezentu věty 1, 3, 8, do imperfekta věty č. 2, 7!
- Určete gramatický výraz *aetāte aureā* ve větě č. 4!
- Co víte z dějepisu pro 1. r. o řecko-perských válkách a o příčině vítězství Athéňanů nad Peršany?

P. OVIDIUS NASO: PROMĚNY

Zlatý věk

Báje o starých zlatých časech se vyskytují téměř u všech národů. Rovněž v antické literatuře nacházíme několikrát zpracování tohoto námětu. Jedním z nich je i zde uvedený Ovidiův popis zlatého věku.

Zlatý vzešel pak nejprve věk, kdy zákona, soudce člověk byl prost a od sebe sám ctil věrnost a právo. Nebylo trestu ni strachu, a hrozivá slova se nečtla, vyrytá v kov, a prosící dav se nemusel báti soudcových úst: ač neměli obhájce, bezpečni byli. Nebyla skácena dosud a nesešla do plynných proudů píně se svých hor, chtějí daleké navštívit kraje: neznali jiného břehu krom vlastního smrtelní lidé. Srázný hluboký příkop až doposud nevroubil města, nebylo stočených rohů ni polnice z rovného kovu, nebylo mečů ni přílb: svůj život trávil lidstvo bezpečně v lahodném klidu a vojska mu nebylo třeba. Od sebe sama vše též jim dávala svobodná země: ještě se netkl jí rýč a pluh ji nezranil dosud; člověk, spokojen jídlem, jež poskytla příroda sama, planik plody si sbíral a trávnice rostoucí v horách, dřínky a ostružin plody, jež visely v trnitém křoví, žaludy též, jež na zem spadaly s Jovova stromu. Věčné bylo tu jaro a lahodných Zefyrů vlahné vánky laskaly květy, jež vyrostly beze všech semen. Brzy též zem, ač nikdo ji nevzdělal, plodiny nesla: klasy mu těžkými bělal se lán, ač přeoran nebyl. Tu proud mléka, tam nektaru proud se potokem valil, onde zas zelený dub byl smáčen kapkami medu.

(Překlad Ferdinanda Stiebitze)

Latinské ukázky z Ovidia viz na str. 341 — 356.

Futurum I. sloves 1. a 2. konjugace

1. Patriam nostram semper amābimus, prō patriā nostrā diligenter labōrābimus. 2. Militēs nostrī hostem nōn timēbant neque timēbunt. 3. Dōnec eris fēlix, multōs numerābis amīcōs*. 4. Avēs migrantēs autumnō in regiōnēs calidiōrēs āvolant, vēre atuem ē terrīs meridiānīs advolābunt. 5. Vir bonus numquam amīcō nocēbit. 6. Numquam ā bonīs amāberis, sī malōs amābis. 7. Sī ab officiō nōn dēterrēbimur, ab omnibus laudābimur. 8. Regiōnēs opulentae et urbēs flōrentēs bellis dēlēbantur et dēlēbuntur, nisi nātiōnēs prō pāce pugnābunt. 9. Cīvium nostrōrum industriā atque labōre libertās patriae nostrae servābitur. 10. Sī iūsti eritis, ab hominibus probis nōn castigābimini.

advolō, ās, āre přiletět
atque a, i
autem (stojí na druhém místě ve větě) ale, však
autumnus, ī, m. podzim
āvolō, ās, āre odletět
calidus, a, um teplý
dēterrēō, ēs, ēre odstrašovat
dōnec dokud
meridiānus, a, um polední, jižní
migrō, ās, āre stěhovat se

neque (= et nōn) a ne-, ani
nisi (podmínková spojka) jestliže ne, kdyby ne
numerō, ās, āre počítat
opulentus, a, um bohatý, mocný
prō (předl. s abl.) pro, za
terra, ae, f. země
timeō, ēs, ēre (s ak.) bát se
vēr, vēris, n. jako
industria atque labor píle a práce =
pilná práce (hendiadys)³⁾

* Slabiky označené čárkou je třeba číst přízvučně, čímž vynikne rytmus verše.

GRAMATIKA

Futurum I. — budoucí čas (*indicativus futuri I.*) sloves 1. a 2. konjugace poznáme podle zakončení

-bō, -bis, -bit, -bimus, -bitis, -bunt,
-bor, -beris, -bitur, -bimur, -bimini, -buntur,

kteřá se připojují k přítentnímu kmeni.

Aktivum:

1. konjugace

sg. 1. *laudā-bō* budu chválit,
pochválím

2. *laudā-bis*

3. *laudā-bit*

pl. 1. *laudā-bimus*

2. *laudā-bitis*

3. *laudā-bunt*

2. konjugace

monē-bō budu napomínat,
napomenu

monē-bis

monē-bit

monē-bimus

monē-bitis

monē-bunt

Pasivum:

sg. 1. *laudā-bor* budu chválen *monē-bor* budu napomínán

2. *laudā-beris*

monē-beris

3. *laudā-bitur*

monē-bitur

pl. 1. *laudā-bimur*

monē-bimur

2. *laudā-bimini*

monē-bimini

3. *laudā-buntur*

monē-buntur

Pamatujte si, že futurum můžeme přeložit do češtiny jak nedokonavým, tak dokonavým slovesem.

laudō chválím

laudābō budu chválit, pochválím

Při překladu rozlišujeme futurum od ind. imperfekta: znakem futura je -b-, znakem ind. imperfekta -ba-.

EVIČENÍ

- a) Utvořte 1. osobu sg. ind. přítentu, imperfekta a futura I. akt. od sloves: *cantāre*, *monēre*, *respondēre*, *interrogāre*!
- b) Čím se liší ind. imperfekta od futura I. u sloves 1. a 2. konjugace?
- c) Určete a přeložte tvary: *laudābās*, *laudābis*, *scribis*, *laudābunt*, *scribunt*, *amābāmur*, *amāmur*, *labōrābunt*, *labōrābant*, *dēterrētis*, *dēterrēbitis*, *pugnābant*, *pugnābunt*, *castigābimur*, *castigābāmur*, *migrābāmus*, *migrābimus*!
- d) Přeložte: *Agricolae labōrant*, *labōrābant*, *labōrābunt*. *Discipuli monentur*, *monēbuntur*, *monēbantur*.
- e) Dejte do ind. imperfekta věty č. 1, 3, 5, 6, 7! Dejte do futura I. věty č. 1—5 z lekce III.
- f) Vyhleďte ve slovníku, od kterých sloves jsou tvary: *nōmināberis*, *alēbātis*, *habēbis*, *opprimuntur*, *implēbunt*, *crēdunt*!

LATINSKÉ ZKRATKY

●	PhDr. = philosophiae doctor	●
●	Dr. h. c. = doctor honoris causā	●
●	RNDr. = rerum nātūrālium doctor	●
●	CSc. = candidātus scientiārum	●
●	DrSc. = doctor scientiārum	●
●	MUDr. = medicinae ūniversae doctor	●

philosophia, ae, f. filosofie — *doctor*, ōris, m. učitel; zde doktor (akademická hodnost) — *causā* (předložka s gen., stojí za podstatným jménem) pro, kvůli; *honōris causā* pro poctu, čestný — *nātūrālis*, e přírodní, přirozený; *rēs nātūrālēs*, *rērum nātūrālium*, f. (skloňování v. na str. 80) přírodní vědy — *candidātus*, i, m. kandidát — *medicina*, ae, f. lékařství — *ūniversus*, a, um všečen, veškerý